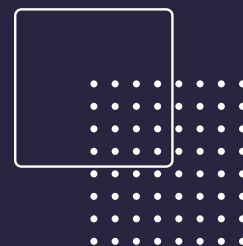




Aleksandar Jugović

Deca i nasilje u digitalnom okruženju

Decembar, 2021.



SADRŽAJ

Uvod	03
Pravni okvir analize	06
Zašto su IKT važne za decu?	07
Koji su opšti oblici rizika od IKT za decu?	09
Šta je nasilje u digitalnom okruženju?	12
U kojim se formama ispoljava medijsko nasilje u digitalnom okruženju?	14
Koliko su deca u Srbiji izložena nasilju u digitalnom okruženju?	15
Koji su negativni efekti izloženosti nasilnim sadržajima u digitalnom okruženju?	17
Od čega zavisi uticaj nasilja u digitalnom okruženju na dete?	20
Kakve su evoluirajuće sposobnosti deteta u razumevanju medijskih sadržaja?	22
Preporuke za prevenciju rizika od izloženosti dece nasilju u digitalnom okruženju	24
Reference	32



UVOD

Deca su društvena bića koja imaju potrebu za povezanošću i socijalnim pripadanjem. Savremene informaciono-komunikacione tehnologije (u daljem tekstu: IKT) utkane su u živote dece kao posrednici koji prenose ideje, saznanja i informacije. IKT ne utiču na decu i odrasle same po sebi, nego ih oni oblikuju prema svojim interesima, vrednostima i interakcijama. Današnja deca odrastaju u doba „superpovezanog“ i tehno-društvenog

života kroz digitalne tehnologije koje predstavljaju tehnološki kontekst digitalnog okruženja (Čejko, 2019).

Ovo okruženje prvobitno nije bilo dizajnirano za decu, ali ono danas ima značajnu ulogu u njihovoj socijalizaciji i edukaciji. U savremenom društvu menja se klasična distribucija društvenih nejednakosti kroz digitalne podele koje samo oslikavaju druge

oblike socijalnih razlika (polnih, geoprostornih, statusnih). Sva deca treba da imaju pravo na jednak pristup IKT i digitalnu uključenost.

Digitalno okruženje čine IKT koje uključuju internet, mobilne tehnologije i uređaje, kao i digitalne mreže, baze podataka, sadržaje i usluge.

Procenjuje se da preko polovine svetskog stanovništva i 86% stanovništva Evrope koristi internet, a trećina globalne populacije prati društvene medije kao što su Facebook, Instagram, Youtube, Tik Tok i druge. Oko trećine svih korisnika interneta čine deca mlađa od 18 godina. U Srbiji preko 70% stanovništva ima pristup internetu.

Najčešće aktivnosti dece u digitalnom okruženju su gledanje video-zapisa i fotografija, slušanje muzike, snimanje i postavljanje sopstvenih video-klipova i fotografija na društvene mreže, četovanje, igranje video-igara i gledanje igranih filmova i serija preko digitalnih servisa i kanala (Kuzmanović, Pavlović, Popadić, Milošević, 2019).

S jedne strane, sva deca treba da imaju bezbedan pristup IKT i da budu osnažena da učestvuju, izražavaju svoju ličnost, traže informacije i uživaju sva prava utemeljena u Konvenciji o pravima deteta. IKT mogu da budu važno sredstvo u procesima obrazovanja, socijalizacije, slobode izražavanja, parti-

cipacije i inkluzije dece. Pristup internetu i digitalnoj pismenosti zbog toga je deo ljudskih prava deteta.

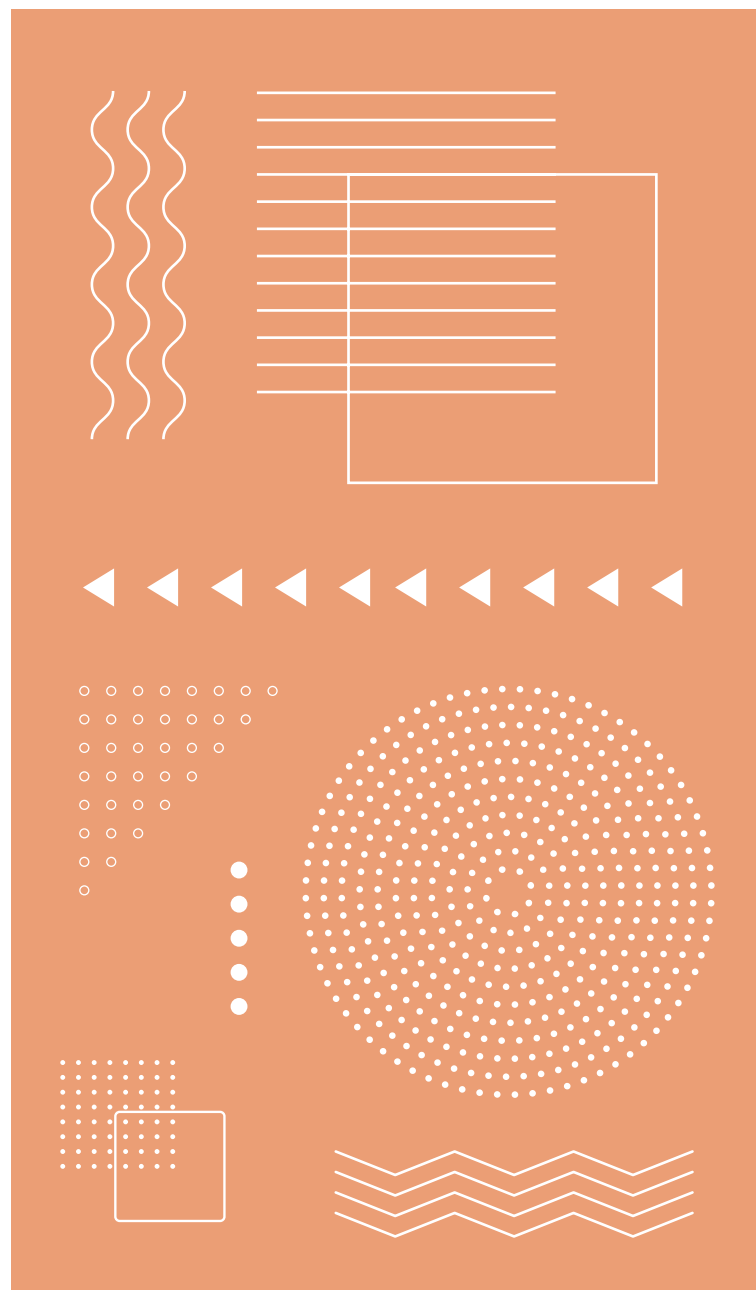
S druge strane, digitalno okruženje može i negativno da utiče na živote dece na različite načine, što je razlog za sve veću zabrinutost roditelja i osoba odgovornih za sprečavanje štetnih posledica upotrebe IKT. Neka starija istraživanja u SAD, s početka XXI veka, kada je dominantni medij bila televizija, ukazivala su na to da deca do 18. godine na televiziji vide oko 16.000 simuliranih ubistava i oko 200.000 nasilnih činova.

Izloženost nasilju kroz savremene IKT je potencijalno veća, s obzirom na tehnološko objedinjavanje različitih medija kroz jedan uređaj, poput pametnog telefona.

IKT proizvode nove forme rizika po decu. Nijedno dete danas nije zaštićeno od rizika iz digitalnog okruženja, jer se oni dešavaju unutar fizičkog prostora kuće i dečje sobe. Fizički prostor više nije barijera koja štiti dete od negativnih uticaja iz socijalne sredine. Nikada nije bilo lakše da dete iskusi zlostavljanje ili da bude izloženo nasilnim i brutalnim sadržajima nego što je to danas u „digitalnom dobu“. Dovoljno je da ima pristup IKT! A rizici digitalnog okruženja posebno se odnose na osetljive grupe dece koja već žive sa brojnim nedaćama i deprivacijama.

U digitalnom okruženju deca mogu biti izložena štetnim sadržajima kao što su: digitalno nasilje, kockanje, seksualno zlostavljanje, preterano seksualizovane slike, podsticanje suicidalnih ponašanja, motivisanje za učešće u kriminalnim i terorističkim aktivnostima, diskriminativne i rodno stereotipne informacije, govor mržnje, lažni narativi i različiti oblici eksploatacije. Ovakvi tipovi izloženosti dece u digitalnom okruženju potencijalno imaju negativan uticaj na fizički, emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj deteta. Deca su mnogo izloženija opasnostima iz digitalnog okruženja od odraslih zato što manje razumeju rizike kojima mogu biti izložena a trpe veće negativne posledice. Te posledice nalaze se u sferama rizika po blagostanje, uživanje ljudskih prava, zdrav razvoj i ukupnu dobrobit deteta.

Iz ovih razloga, deca imaju pravo da budu zaštićena od svih oblika nasilja, eksploatacije i zlostavljanja u digitalnom okruženju. Država, roditelji ili staratelji i institucije koje se bave decom imaju primarnu odgovornost da poštuju, štite i ostvaruju prava deteta u digitalnom okruženju. To treba da čine na način koji je u skladu s najboljim interesima i razvojnim sposobnostima deteta. Takođe, nijedna zaštitna mera od rizika u digitalnom okruženju ne treba nepotrebno da ograničava ostvarivanje drugih prava deteta. Zbog toga postoji odgovornost odraslih i relevantnih institucija države da osiguraju deci nesmetano i bezbedno uživanje svojih prava u digitalnom okruženju.






POGLAVLJE 1

PRAVNI OKVIR ANALIZE

Analiza je zasnovana na četiri pravna okvira:

1) Konvencija o pravima deteta UN; 2) Strategija Saveta Evrope za prava deteta (2016/2021); 3) Opšti komentar br. 25 o pravima deteta u vezi sa digitalnim okruženjem Komitet za prava deteta UN od 2. marta 2021. godine; 4) Smernice za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava deteta u digitalnom okruženju, Preporuka CM/Rec(2018)/7 Komiteta ministara, Savet Evrope, jun 2019. godine.



POGLAVLJE 2

ZAŠTO SU IKT VAŽNE ZA DECU?



Kod dece koja odrastaju uz IKT „mešaju” se „onlajn i oflajn svetovi” kao nešto što je za njih „prirodno”. To su univerzumi koji se u njihovom svetu prožimaju. Digitalni život je za decu stvarni život i proširena stvarnost. U digitalnom okruženju deca misle, osećaju i delaju – doživljavaju bol, zabrinutost, radost, tugu i psihičko prisustvo. Digitalni prostor je mesto socijalizacije, istraživanja, samoaktualizacije, definisanja sopstva i identiteta deteta.



Generacije koje rastu uz IKT popularno se nazivaju „digitalnim urođenicima” jer su im internet i digitalne tehnologije „bliski svet”. Današnja deca sve ranije ulaze u digitalno okruženje. Pojedina deca prva iskustva sa IKT stiču i pre treće godine života. Dete od 15 godina, u mnogim sredinama, danas koristi IKT jednako funkcionalno kao odrasla osoba starija od 25 godina (Čejko, 2019).

Unutar digitalnog okruženja nastaju nov jezik (lajk, šer, selfi, sabskrajb, skrinšot, čet, jutjuber, influencer) i novi komunikacijski znakovi (emotikoni, skraćenice i onlajn žargoni). Ovde se rađa „ekonomija pažnje”, gde „lajk” ima emotivnu i socijalnu vrednost kojom se skreće pažnja na deljene sadržaje drugih. Život u digitalnom okruženju podstiče stvaranje „nove uljudnosti” u vidu „praćenja za praćenje” ili „lajka za lajk”.

IKT imaju socijabilni potencijal. Deca u ovom svetu mogu interaktivno da kreiraju digitalne sadržaje kroz igre, društvene mreže i komunikaciju sa drugima. U digitalnom okruženju ona mogu dobiti socijalnu podršku, umanjiti osećanje usamljenosti i brzo pronaći potrebne resurse, važne osobe, informacije i ljude. Kroz IKT deca mogu koordinisati svakodnevene aktivnosti, učiti, zabaviti se, izolovati se iz stresnog oflajn okruženja, učvrstiti prijateljstva, zadobiti status u onlajn zajednici, razviti kulturu participacije kroz deljenje (šerovanje) i remiksovanje sadržaja.

Digitalno okruženje je i prostor unutar koga deca mogu razviti solidarnost kroz grupne akcije pomoći ugroženima i smanjiti barijere prema drugim kulturama i nacijama (Čejko, 2019).

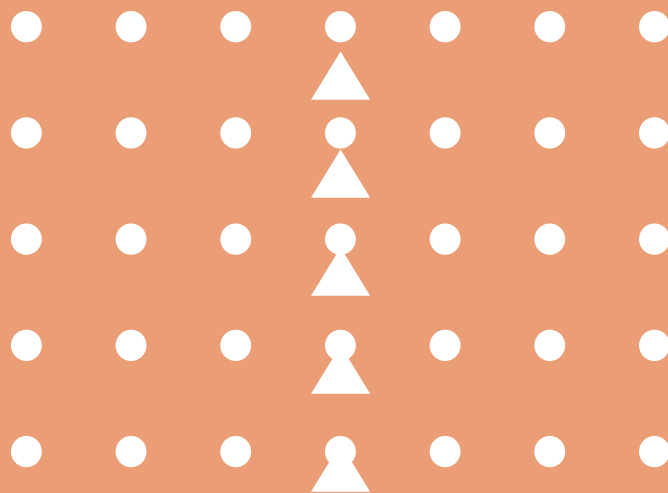
Za decu iz marginalizovanih zajednica, IKT predstavljaju i prostor gde ona mogu da iskažu svoje potencijale i prekinu ciklus međugeneracijskog prenošenja siromaštva i socijalne isključenosti. One pružaju i mogućnosti za učenje i obrazovanje i onoj deci koja se nalaze u udaljenim i pasivnim područjima sveta, a posebno za vreme ratova, humanitarnih kriza i prirodnih nepogoda.

IKT su i teret i blagodet za društvo i decu: sredstvo blagostanja i otuđenja deteta.

IKT su deo „kulture dečje sobe” u kojoj se deca sve više nalaze u digitalnim svetovima, a nadzor roditelja nad njihovim aktivnostima je sve manji. Poseban problem predstavlja to što deca ulaze u digitalno okruženje bez razvijenih i adekvatnih digitalnih veština, što ih izlaže različitim rizicima. Zato je važno prepoznati rizike po prava i blagostanje dece koji mogu nastati u digitalnom okruženju.

POGLAVLJE 3

KOJI SU OPŠTI OBlici RIZIKA OD IKT ZA DECU?



Rizici kontakta

- ▶ sajber gruming ili udvaranje, kako bi se uspostavio seksualni kontakt sa detetom;
- ▶ seksualno iskorišćavanje i zlostavljanje;
- ▶ namamljivanje dece u seksualne svrhe;
- ▶ regrutovanje dece na internetu za vršenje krivičnih dela;
- ▶ delovanje u ekstremnim političkim ili verskim pokretima i u svrhu trgovine ljudima;
- ▶ bezbednost podataka računara (spamovi, virusi, hakovanja, nepoželjni mejlovi);
- ▶ ugrožavanje privatnosti dece kroz deljenje dečjih fotografija, kako od same dece, tako i od roditelja („šerenting“).

Rizici sadržaja

- ▶ ponižavajuće i stereotipno prikazivanje ljudi i situacija;
- ▶ rana i preterana seksualizacija;
- ▶ prikazivanje i glorifikovanje nasilja i samopovređivanja, a posebno samoubistva;
- ▶ ponižavajući, diskriminatorni ili rasistički stavovi: govor mržnje;
- ▶ oglašavanje sadržaja za odrasle;
- ▶ patološke forme zadovoljavanja seksualnih potreba odraslih: pedofilija, voajerizam, egzibicionizam;
- ▶ sadržaj govora nekih influensera koji iskazuju mržnju, surovost, vulgarnost, bahatost, primitivizam;
- ▶ lažne vesti i pogrešne informacije;
- ▶ manipulativni govor pojedinaca;
- ▶ promovisanje nezdravih i opasnih ponašanja (npr. izglednjivanje i mršavljenje).

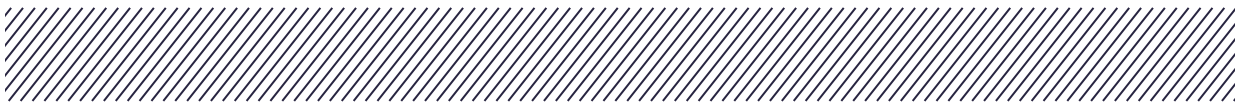


Rizici ponašanja

- ▶ uvrede i digitalno uhođenje;
- ▶ virtuelna surovost i različiti načini uznemiravanja drugih osoba;
- ▶ širenje seksualizovanih slika bez pristanka druge osobe;
- ▶ iznuđivanje;
- ▶ ispoljavanje govora mržnje;
- ▶ hakovanje;
- ▶ kockanje;
- ▶ ilegalno skidanje sadržaja sa interneta i druga kršenja intelektualne svojine;
- ▶ komercijalna eksploatacija;
- ▶ digitalno isključivanje druge dece iz sajber grupa;
- ▶ digitalna poslušnost;
- ▶ virtuelni voajerizam i egzibicionizam.

Rizici po zdravlje

- ▶ prevremena i prekomerna upotreba;
- ▶ zavisnost od internet sadržaja;
- ▶ anksioznost i depresivnost;
- ▶ nedostatak sna;
- ▶ problemi sa koncentracijom i rasutost pažnje;
- ▶ zaboravljanje informacija;
- ▶ hronični umor;
- ▶ oštećenje vida;
- ▶ „sedeći” način života;
- ▶ gojaznost;
- ▶ izloženost zračenju mobilnih uređaja.





POGLAVLJE 4

ŠTA JE NASILJE U DIGITALNOM OKRUŽENJU?

To je oblik rizika od IKT koji se ispoljava kroz pasivno gledanje sadržaja u kojima se dete izlaže različitim tipovima fizičkog i/ili psihičkog povređivanja i zlostavljanja, kao i kroz aktivnu interaktivnu komunikaciju u digitalnom okruženju, kada dolazi do namernog i ponavljalog psihičkog povređivanja i uznemiravanja deteta. Deca tako mogu da trpe, ali i da čine digitalno nasilje.

Dete može biti izloženo nasilnim sadržajima kroz različite IKT i njihove pojedinačne sadržaje. To mogu da budu: tekstualne (sms) poruke, multimedijalne (mms) poruke, telefonski pozivi, elektronska pošta,

čet-sobe, instant poruke, veb-sajtovi, društvene mreže, igrane serije i filmovi, informativni programi na televiziji, slike nasilja u digitalnim novinama, video-igre.

U digitalnom okruženju deca mogu biti izložena, pasivno i/ili aktivno, svim vrstama nasilja. To su:

▶ ***Fizičko nasilje:***

kada neko koristi deo svog tela ili predmet da povredi drugu osobu i kontroliše njene postupke;

▶ ***Seksualno nasilje:***

kada osoba nevoljno učestvuje u bilo kom obliku seksualne aktivnosti;

▶ ***Emocionalno nasilje:***

kada neko kaže ili uradi nešto zbog čega se druga osoba oseća poniženo ili bezvredno;

▶ ***Psihološko nasilje:***

kada neko koristi pretnje i uzrokuje strah kod osobe kako bi preuzeo kontrolu nad njom;

▶ ***Duhovno nasilje:***

kada neko koristi duhovna ili religijska uverenja određene osobe kako bi manipulisao, dominirao ili kontrolisao tu osobu;

▶ ***Kulturno nasilje:***

kada je pojedinac psihički, fizički i/ili materijalno povređen zato što pripada određenoj kulturi, religiji ili tradiciji;

▶ ***Verbalno zlostavljanje:***

kada neko nanosi psihičku štetu drugoj osobi koristeći jezik, bilo govorni ili pisani;

▶ ***Finansijska zloupotreba:***

kada neko kontroliše finansijska sredstva određene osobe bez njene saglasnosti ili ih zloupotrebljava;

▶ ***Zanemarivanje:***

kada odrasla osoba koja je za to zvanično odgovorna ne preuzima odgovornost kako bi obezbedila negu ili pomoć osobi kojoj je ona zbog njenog uzrasta ili stanja potrebna;

▶ ***Autodestruktivnost:***

kada se osoba voljno samopovređuje, narušava sopstveno zdravlje ili počinu samoubistvo.



POGLAVLJE 5

U kojim se formama ispoljava medijsko nasilje u digitalnom okruženju?

Karakter, intenzivitet i trajnost uticaja izloženosti deteta nasilnim sadržajima u digitalnom okruženju, pored razvojnih sposobnosti deteta, zavise od formi medijskog nasilja. One mogu da budu u vidu (Lemiš, 2008):

▶ **„vragolastog nasilja“**

poput nasilja u crtanim filmovima za decu;

▶ **„dočaranog nasilja“**

kao što je „umetnički pojačano“ nasilje u filmovima i serijama;

▶ **stvarnog nasilja**

koje se istorijski ili u sadašnjosti dogodilo;

▶ **realističnog i izmišljenog nasilja**

▶ **poželjnog i nepoželjnog nasilja**

u zavisnosti od konteksta njegovog predstavljanja i ideologije u tumačenju izvora i posledica nasilja;

▶ **instinktivne samoodbrane i zlonamerne agresije.**

KOLIKO SU DECA U SRBIJI IZLOŽENA NASILJU U DIGITALNOM OKRUŽENJU?

U istraživanju „Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji” iz 2019. godine (autori: D. Kuzmanović, Z. Pavlović, D. Popadić i T. Milošević; Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu) koje je rađeno na uzorku od 1.110 učenika osnovnih i srednjih škola uzrasta od 11 do 17

godina na teritoriji cele Srbije, jedno od pitanja bilo je da li su u poslednjih godinu dana na internetu bili izloženi štetnim sadržajima koji predstavljaju različite oblike nasilja: povređivanje ljudi i životinja, krv, samopovređivanje, samoubistvo, uzimanje droge, ugrožavanje zdravlja kroz gladovanje i govor mržnje?

Polovina ispitanih učenika, duplo više u uzrasnoj grupi 14-17 godina nego u grupi 11-13 godina, videla je na internetu slike krvi i nasilja na kojima se ljudi međusobno povređuju ili povređuju životinje.

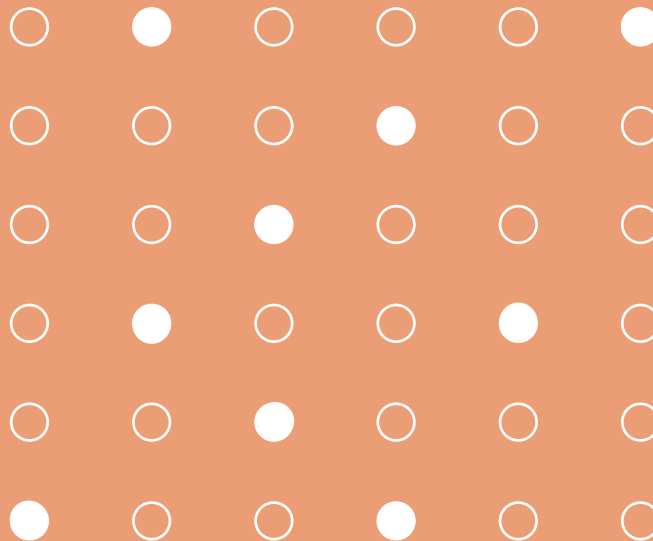
Sa ovakvim sadržajima susrelo se skoro tri četvrtine (71%) devojčica uzrasta 14-17 godina.

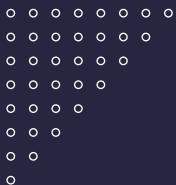
Nešto manje od polovine ispitanih učenika (47%) videlo je na internetu načine na koje se ljudi fizički samopovređuju, jedna trećina načine na koje se može izvršiti samoubistvo, a 35% učenika je bilo izloženo slikama uzimanja droge.

Starije devojčice češće su na internetu gledale teme o mršavljenju, što se može pripisati karakteristikama uzrasta, i dobijale informacije o iskustvima drugih sa uzimanjem droga (čak 57% devojčica je videlo te sadržaje).

Skoro polovina ispitanih učenika (45%) na internetu je videla poruke mržnje na nacionalnoj, verskoj ili seksualnoj osnovi.

I u mlađoj (11-13), a pogotovu u starijoj uzrasnoj grupi (14-17), skoro svim navedenim sadržajima češće su bile izložene devojčice nego dečaci.





POGLAVLJE 7

KOJI SU NEGATIVNI EFEKTI IZLOŽENOSTI NASILNIM SADRŽAJIMA U DIGITALNOM OKRUŽENJU?



Izloženost nasilju u digitalnom okruženju jeste oblik ugrožavanja blagostanja deteta jer ono narušava njegova prava da živi u bezbednoj sredini, da se pravilno psiho-socijalno razvija, da se igra i slobodno izražava. Postoje dva osnovna oblika negativnih efekata izloženosti dece nasilju u digitalnom okruženju. To su neposredni i dugoročni efekti (Poter, 2011).

Uticaj na ponašanje

- ▶ imitiranje nasilnog akta i nasilne osobe;
- ▶ podsticanje nasilnog ponašanja;
- ▶ manjak suzdržavanja i kontrole ponašanja;
- ▶ privlačnost nasilja kao odgovora u socijalnim interakcijama;
- ▶ manja saosećajnost prema drugima.

Fiziološki uticaj

- ▶ pojačanje telesnog uzbuđenja;
- ▶ lupanje srca;
- ▶ noćne more.

Emocionalni uticaj

- ▶ uznemirenost;
- ▶ neprijatnost;
- ▶ prolazni strah različitog intenziteta;
- ▶ tuga;
- ▶ anksiozne i depresivne reakcije.

Saznajni uticaj

- ▶ učenje nasilnih postupaka.



Uticaj na ponašanje

- ▶ usvajanje nasilnih modela i načina ponašanja;
 - ▶ učvršćivanje stava o poželjnosti nasilja.
-

Fiziološki uticaj

- ▶ fiziološka adaptacija;
 - ▶ razvoj digitalne zavisnosti kroz traganje za sve jačim podsticajima i surovijim oblicima doživljenog nasilja.
-

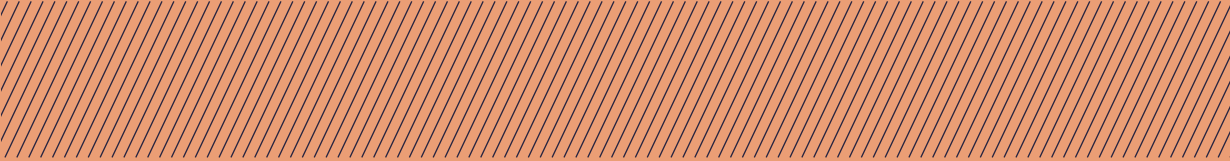
Emocionalni uticaj

- ▶ neosetljivost na patnju drugih;
 - ▶ „gajenje“ stalnog straha i osećanja visokog rizika od viktimizacije;
 - ▶ depresivnost.
-

Saznajni uticaj

- ▶ precenjivanje izraženosti nasilja i kriminala u društvu;
 - ▶ prihvatanje legitimnosti nasilja u socijalnim i društvenim odnosima.
-

Uticaj na porodicu

- ▶ razvoj nasilnih modela ponašanja deteta u porodici;
 - ▶ sukobi u porodici.
-
- 
-

OD ČEGA ZAVISI UTICAJ NASILJA U DIGITALNOM OKRUŽENJU NA DETE?

Način na koji dete može razumeti nasilne sadržaje kojima je izloženo kroz upotrebu IKT povezano je sa dve grupe činilaca: opštim i posebnim (Poter, 2011). To pokazuje da je teško tvrditi da je uticaj nasilja kojem je dete izloženo univerzalnog tipa.

OPŠTI ČINIOCI

koji određuju uticaj nasilja u digitalnom okruženju na dete

▶ nivo razvojnog sazrevanja deteta;

.....

▶ detetove saznajne sposobnosti;

.....

▶ nivo znanja koje dete poseduje o društvu i socijalnim odnosima;

.....

▶ karakter socijalizacije;

.....

▶ socijalna obeležja i način života deteta i porodice;

.....

▶ nivo medijske pismenosti deteta i porodice.

.....



.....

POSEBNI ČINIOCI

koji određuju uticaj nasilja u digitalnom okruženju na dete

▶ učestalost i vrsta nasilnih poruka kojima je dete izloženo;

.....

▶ način i kontekst prikazivanja nasilja;

.....

▶ saznajna složenost nasilnog sadržaja koje dete prima;

.....

▶ stepen motivacije za gledanjem nasilnog sadržaja;

.....

▶ detetovo aktuelno emocionalno stanje;

.....

▶ stepen identifikacije sa „nasilnim junakom” koga gleda ili prati;

.....

▶ ranjive grupe dece su u većem riziku: npr. deca iz porodica u krizi, deca bez roditeljskog staranja, „deca u pokretu” bez nadzora odraslih.

POGLAVLJE 9



KAKVE SU EVOLUIRAJUĆE SPOSOBNOSTI DETETA U RAZUMEVANJU MEDIJSKIH SADRŽAJA?

Rizici i mogućnosti povezani sa dečjim angažovanjem u digitalnom okruženju menjaju se u zavisnosti od starosti i stepena razvoja deteta. Opšte razumevanje medijskih sadržaja kod deteta povezano je sa uzrastom.

Problem izloženosti dece ranog uzrasta nasilnim sadržajima jeste u tome što deca do tri godine ne prave razliku između stvarnosti i mašte, dok deca od 6 do 10 godina veruju da je većina stvari koje vide u medijskim sadržajima istinita (Lemiš, 2008).

Na primer, u predškolskom uzrastu deca mogu da rekonstruišu i zapamte filmske scene, ali teško ih povezuju u celovitu priču. Kod njih je fokus na sadašnjosti, a ne na hronologiji, i oni nemaju mogućnost da predvide tok priče.

Već kod dece osnovnoškolskog uzrasta, medijsko iskustvo i razvojne kognitivne sposobnosti dovode do sve boljeg razumevanja medijske poruke, stvaranja značenja, rekonstrukcije medijske (filmske) priče i dužeg pamćenja gledanog sadržaja.

Razvoj moralnog rasuđivanja može da se prati i kroz detetovo tumačenje postupaka medijskih likova.

Na primer, ako film opisuje osobu koja planira da učini nasilni zločin, u zavisnosti od uzrasta, deca će reagovati na sledeće načine (Lemiš, 2008):

- 1) *mlađa deca*: osoba je „zla” onda kada je uhvati policija;
- 2) *deca od 7 do 8 godina*: osoba „postaje zla” neposredno pre počinjenog zločina;
- 3) *deca od 10 i više godina*: ta osoba je „neko ko čini zlo”.

Takođe, reakcija straha na medijski sadržaj zavisi od uzrasta. Mlađa deca više reaguju na izmišljeni nego na realni program. Kod dece svih uzrasta, na način reagovanja na nasilje u digitalnom okruženju utiču životno iskustvo deteta, karakter porodične medijacije kod upotrebe medija i šire društveno okruženje. I sam opšti karakter digitalne komunikacije, posebno kroz društvene mreže, ima uticaj na ispoljavanje rizičnih ponašanja dece. U digitalnom okruženju se, zbog nepostojanja fizičkog kontakta, a posebno kada je virtualna komunikacija anonimna, smanjuje odgovornost koja inače postoji u komunikaciji licem u lice. Time se nasilno ponašanje lakše ispoljava zbog slabijeg stepena uticaja unutrašnje i spoljašnje kontrole ponašanja.

POGLAVLJE 10

**PREPORUKE ZA
PREVENCIJU
RIZIKA OD
IZLOŽENOSTI
DECE NASILJU
U DIGITALNOM
OKRUŽENJU**

Deca treba da budu prioritet digitalne politike.

▶ Prava dece u digitalnom okruženju još uvek nisu dovoljno prepoznata u društvu i delovanju institucija, što zahteva podsticajni „pritisak“ na zakonodavstvo, politike i prakse, kako bi se ova prava adekvatno ostvarivala.

▶ U razvoju digitalnih politika deca treba da budu pitana na koji način digitalno okruženje utiče na njihove živote.

▶ Država ima primarnu obavezu da poštuje, štiti i ostvaruje prava svakog deteta na digitalnu uključenost kroz delovanje svih relevantnih sistema, a posebno sistema obrazovanja, dečje i socijalne zaštite, medija, poslovnih subjekata, organizacija civilnog društva, kao i same dece i njihovih roditelja ili zakonskih staratelja.

▶ Država bi trebalo da inicira i podstiče pružanje raznovrsnih visokokvalitetnih sadržaja na internetu, koji treba da imaju socijalnu i kulturnu korist za decu, kao vid podrške dečjem punom razvoju i učestvovanju u društvu.

▶ Neophodno je kontinuirano podizati svest o nasilju sa kojim se deca suočavaju u digitalnom okruženju kroz kampanje, edukacije i naučno utemeljene podatke i informacije.

▶ Država i civilni sektor trebalo bi da, preko definisanih tela, redovno procenjuju sve rizike koje IKT mogu imati po zdravlje i ukupnu dobrobit dece i da o tome obaveštavaju javnost.





▶ Potrebno je podsticati sve odgovorne pojedince i organizacije iz javnog i privatnog sektora da preduzimaju potrebne mere za umanjivanje i sprečavanje negativnih uticaja koje nasilni sadržaji mogu imati na decu.

▶ Samo po sebi filtriranje nasilnih sadržaja i blokiranje dece da im pristupe neće doprineti tome da digitalno okruženje postane sigurnije i bolje mesto za decu.

▶ Deca imaju pravo da budu zaštićena od svih oblika nasilja, eksploatacije i zlostavljanja u digitalnom okruženju. Svaka zaštitna mera treba da uzme u obzir najbolje interese i evoluirajuće sposobnosti deteta i ne sme nepotrebno da ograničava ostvarivanje drugih prava, na primer, na informisanje, participaciju ili obrazovanje.

▶ Država treba da preduzima mere za podsticanje svih subjekata koji se bave decom da razvijaju i primenjuju politike koje imaju za cilj da jasno ukažu na neprihvatljivost nasilnog ponašanja i da razviju održive mehanizme prevencije, prijavljivanja nasilja u digitalnom okruženju i posebne podrške deci koja su bila žrtve digitalnog nasilja (savetovanje).

▶ Politike i inicijative treba da budu zasnovane na naučno utvrđenim i aktuelnim dokazima o dečjim iskustvima u digitalnom okruženju.

▶ Država treba da jača odgovornost regulatornih tela koja prate ugrožavanje prava dece u digitalnom okruženju.

▶ Država i civilni sektor treba da pruže resurse, obuku i podršku koji su potrebni za preduzimanje preventivnih i zaštitnih mera u vezi sa izloženošću dece nasilju u digitalnom okruženju.

Roditelji mogu na tri načina vršiti medijaciju između deteta i sadržaja sa kojim se ono sreće u digitalnom okruženju:

Instruktivna medijacija

Roditelji aktivno učestvuju u digitalnim aktivnostima dece kroz diskusiju, objašnjenja i evaluaciju sadržaja kojima su ona bila izložena.

Restriktivna medijacija

Ograničenja kojima roditelji definišu pravila *koliko* (trajanje), *kada* (u koje vreme) i *šta* (vrsta sadržaja) deca mogu da koriste od digitalnih sadržaja.

Posmatračka medijacija

Roditelji nadziru, prate i proveravaju šta dete radi na internetu, uz razgovor ili bez konverzacije sa detetom.

Roditelji obično kombinuju sve tipove medijacije, pri čemu je jedan tip najčešće dominantan u zavisnosti od starosti deteta, pola roditelja, obrazovanja i interesovanja roditelja, vaspitnog stila roditelja, roditeljskog stava prema digitalnim sadržajima, nivoa digitalne pismenosti roditelja, opšte uključenosti roditelja u sve aktivnosti dece i sistema vrednosti koji postoji u socijalnom okruženju u odnosu na upotrebu IKT.

▶ Treba provoditi vreme sa decom u zajedničkim aktivnostima unutar digitalnog okruženja.

▶ Budite dobar model digitalnog korisnika za vašu decu. Ne ispoljavajte bes i mržnju prema drugima u digitalnom svetu jer deca uče i iz vašeg primera. Koristite IKT balansirano. Provodite značajno vreme sa decom i van upotrebe IKT.

▶ Naučite decu da štite svoju privatnost u digitalnom svetu.


▶ Roditelji treba da kroz adekvatnu komunikaciju i nadzor u odnosu na uzrast deteta i kroz aktivno učešće budu deo detetovog razvoja digitalnih kompetencija i veština.

▶ Deci nuditi kvalitetne prosocijalne edukativne, kreativne i zabavne digitalne sadržaje koji su razvojno primereni potrebama deteta.

▶ Upoznati se sa rizicima i negativnim posledicama izloženosti dece nasilnim sadržajima iz digitalnog okruženja.

▶ Poštovati definisana uzrasna ograničenja za korišćenje medijskih sadržaja i platformi.

▶ Izgraditi sa detetom odnos uzajamnog poverenja kako bi vam se dete obratilo uvek kada se kroz digitalno okruženje susretne sa bilo čime što kod njega izaziva strah, brigu i loše raspoloženje.



Sticanje digitalnih kompetencija dece kroz formalno i neformalno obrazovanje za bezbedno, korisno i kreativno korišćenje IKT jeste osnova prevencije izloženosti nasilju u digitalnom okruženju. U opštem smislu, digitalne kompetencije su danas jedna od najvažnijih pretpostavki za socijalno uključivanje dece i odraslih u društvo. Postoji osam ključnih digitalnih kompetencija koje deca treba da razvijaju (koncept digitalne inteligencije DQ):*

Digitalni identitet

Sposobnost stvaranja ličnog i građanskog digitalnog identiteta i identiteta kreatora promena.

Digitalna prava

Sposobnost upravljanja pravima na participaciju, intelektualnu svojinu i privatnost.

Digitalna pismenost

Sposobnost korišćenja digitalnih podataka, računarskih sadržaja i medijskih informacija.

Digitalna komunikacija

Sposobnost korišćenja i razumevanja masovne, onlajn i slikovne/video komunikacije.

Digitalna emocionalna inteligencija

Sposobnost upravljanja odnosima i sopstvenim postupcima u digitalnom okruženju i izražavanja digitalne empatije.

* Prema: DQ Institute - <https://www.dqinstitute.org/>



Digitalna sigurnost

Sposobnost upravljanja ličnom, mrežnom i organizacionom sajber sigurnošću.

Digitalna bezbednost

Sposobnost upravljanja bihevioralnim, sadržajnim i komercijalnim sajber rizicima.

Digitalna upotreba

Sposobnost balansirane i zdrave upotrebe IKT i građanskog angažmana u digitalnom svetu.

- ▶ Obrazovni sistem države treba da teži tome da se digitalna pismenost predaje u školama, primereno uzrastu dece, tokom svih godina školovanja.
.....
- ▶ Nastavni programi treba da podstiču kritičko razumevanje negativnih posledica nasilja u medijima i digitalnom okruženju.
.....
- ▶ Nastavnici treba da unapređuju svoje digitalne veštine i budu upoznati sa aktivnostima dece u digitalnom okruženju.
.....
- ▶ Nastavnici treba da podstiču decu na razgovor o mogućim rizicima, digitalnom nasilju, načinima zaštite i odgovornom ponašanju u digitalnom okruženju.
.....
- ▶ Nastavnici treba da pomognu roditeljima u zajedničkom uspostavljanju pravila u korišćenju IKT od dece.
.....
- ▶ Učite decu, zajedno sa roditeljima, onlajn toleranciji i empatiji.

Decu treba pitati na koji način koriste IKT, čemu su bila izložena u digitalnom okruženju i kakve su posledice pojedini sadržaji ostavili na njih, da bi se mapirali postojeći rizici po decu.

▶ Deca treba da budu ohrabrivana da o svakom sadržaju koji ih plaši, uznemirava i brine informišu roditelje, staratelje, nastavnike ili druge odrasle osobe od poverenja.

▶ Decu treba podstaći da, sa za njih bitnim odraslim osobama, dele nova saznanja i informacije do kojih dolaze kroz upotrebu IKT.

▶ Deca treba da budu pitana o tome kako su reagovala kada su se susrela sa nasilnim sadržajima u digitalnom okruženju, kao i o tome koji su za njih najbolji načini podrške u zaštiti od izloženosti digitalnom nasilju.

▶ Decu treba edukovati o neprihvatljivosti nasilja kao oblika rešavanja sukoba između ljudi i o načinima nenasilne komunikacije.

▶ Deca treba da nauče razlike u pogledu značenja i posledica pojedinih oblika digitalnog nasilja i medijskih formi nasilja, u skladu sa uzrasnim sposobnostima i znanjima.



REFERENCE:

ČEJKO, M (2019).

Superpovezani: internet, digitalni mediji i tehno-društveni život.

Beograd: Clio.

LEMIŠ, D. (2008).

Deca i televizija.

Beograd: Clio.

KUZMANOVIĆ, D., PAVLOVIĆ, Z., POPADIĆ, D., MILOŠEVIĆ, T. (2019).

Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji.

Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

DOSTUPNO NA LINKU:

https://www.unicef.org/serbia/media/12511/file/korisćenje_interneta_i_digitalne_tehnologije_kod_dece_i_mladih_u_Srbiji.pdf

POTER, DŽ. (2011).

Medijska pismenost.

Beograd: Clio.

IMPRESUM

Izdavač:

Centar za prava deteta
Dobračina 29/3A, 11 000 Beograd
www.cpd.org.rs

Za izdavača:

Jasmina Miković,
direktorka Centra za prava deteta

Autor:

Prof. dr Aleksandar Jugović,
redovni profesor Univerziteta u Beogradu - Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Lektura:

Milena Jakovljević

Dizajn i prelom:

Polovinas design studio

Godina:

Decembar 2021.

Publikacija „Deca i nasilje u digitalnom okruženje” izrađena je u okviru projekta „Prava deteta u politikama i praksi” koji Centar za prava deteta realizuje u saradnji sa Save the Children International, a uz finansijsku podršku Vlade Švedske.

Stavovi izrečeni u ovom istraživanju predstavljaju stavove izdavača i nužno ne predstavljaju stavove Save the Children International i Vlade Švedske.

CENTAR ZA PRAVA DETETA

WWW.CPD.ORG.RS
OFFICE@CPD.ORG.RS

CENTAR ZA PRAVA DETETA JE UDRUŽENJE GRAĐANA OSNOVANO 1997. GODINE ČIJI JE OSNOVNI CILJ OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI U SKLADU SA KONVENCIJOM O PRAVIMA DETETA UN. GLAVNI PRAVAC DELOVANJA CENTRA USMEREN JE NA KREIRANJE POVOLJNOG INSTITUCIONALNOG, ZAKONODAVNOG I STRATEŠKOG OKVIRA ZA PUNO OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI KROZ AKTIVNOSTI USMERENE NA UVOĐENJE I PRIMENU ZAKONA, POLITIKE I PRAKSE KOJE DOPRINOSU ZAŠTITI PRAVA DETETA I DOBROBITI DECE, KAO I AKTIVNOM UČEŠĆU DECE U DRUŠTVU.

 @CENTARZAPRAVADETETA

 @CENTARZAPRAVADETETA



Centar za prava deteta